

De jonge Joris Van Severen

LODE WILS

In *Joris van Severen. Jaarboek 15* heeft Romain Vanlandschoot een “verfijnde biografie” geschreven van “een cruciale periode in het leven van Joris Van Severen”. Van onmiddellijk na de Eerste Wereldoorlog tot in 1922 voltrok zich bij die flamingantische oud-strijder een “intense geestelijke ontwikkeling (...) waarin een ‘links’ en een ‘rechts pad’ elkaar kruisten”. Zoals bekend zou hij voor het rechtse pad kiezen en in 1931 een strijdorganisatie van fascistische signatuur stichten, het Verdinaso. Maar aanvankelijk bewandelde hij volgens Vanlandschoot integendeel het linkse pad.¹

De oorlog had in Europa de hevigste politieke schok veroorzaakt sinds de Franse Revolutie, en had er verstrengelde antimilitaristische, sociale en nationale revoluties uitgelokt. Zowel in België als elders voelde een groot deel van de intellectuele jongeren, waaronder Van Severen, zich losgerukt uit de traditionele bindingen, op zoek naar de weg die naar een onmiddellijke en radicale vernieuwing zou leiden. Voor ons, die weten hoezeer communisten en fascisten mekaar later naar het leven stonden, is het moeilijk voorstelbaar dat velen van hen aanvankelijk één revolutionair milieu vormden. In Antwerpen was dat niet alleen het geval in 1920, toen het werd geïllustreerd door de tragische dood van Herman Van den Reeck, die als een Vlaamse martelaar zou geëerd worden.² In 1926 schreef de nationalistische volksvertegenwoordiger Herman Vos dat het verlies van duizend stemmen in de stad Antwerpen bij de parlementsverkiezing van 1925 “wellicht het verlies van de troebele elementen vertegenwoordigt”, en dat door het indienen in 1926 van een communisti-

1. R. Vanlandschoot, *De unieke betekenis van “Ter Waarheid” 1921-1922 en het cultuurpolitieke klimaat na de Eerste Wereldoorlog*, in: *Joris van Severen. Jaarboek 15*, Ieper, 2011, pp. 19-106.
2. “In 1919 was vooral het communisme en het antikapitalisme bij Van den Reeck de belangrijkste motivatie om antimilitaristische propaganda te voeren. (...) De nadruk op het pacifisme van Van den Reeck en zijn milieu heeft meegeholpen bij de verdoezeling van de gewelddadige aspecten”; L. Vandeweyer, Herman Van den Reeck: pacifist in een gewelddadige beweging?, in: *Herman Van den Reeck (1901-1920) en de anti-burgerlijke strekking in de Vlaamse Beweging na de Eerste Wereldoorlog*, *Colloquium Wetenschappelijke Tijdingen, Ufsia*, 9 december 1995, *Wetenschappelijke Tijdingen*, Bijzonder nummer bij de jaargang LV, september 1996. H. Vos aan P. Geyl, 12 oktober 1926, in: L. Vandeweyer, Herman Van den Reeck [...], pp. 37-66; het citaat p. 61.

Joris Van Severen in 1917. [ADV, VLB 24/2]

deze impulsen konden extreemlinks net zo goed van dienst zijn". En verder: "Het bolsjewisme had van meet af aan een zekere aantrekkingskracht op de socialistische Britse Fabian Society, zoals H.G. Wells, die in het beleid van Lenin, en zelfs van Stalin, iets vertrouwd herkenden: de omvorming van de maatschappij door mensen die wisten wat goed was voor hun minderen." Zowel door extreemlinks als extreemrechts werd bovendien het gebruik van geweld "vergeven en zelfs bewonderd: dit was de prijs die betaald werd voor het zelfvertrouwen van de revolutie en de opmars van de geschiedenis."⁵

Vanlandschoot onderzoekt minutieus in de dagboeken, brieven en publicaties van Van Severen en in zijn lectuur de ontwikkeling van zijn ideologische en politieke overtuiging. Hij vindt dat Van Severen in de schoot van de beginnende Frontpartij wel niet alléén stond, maar toch in de minderheid, met zijn "links pa-

sche lijst bij de gemeenteraadsverkiezing "minstens een goede duizend kiezers [weg] vallen die in 1921 Front gekozen hebben".³ Zelfs in 1932, toen de keuze voor het fascisme van een hele vleugel van het nationalisme al heel uitgesproken was, bestond er in Antwerpen nog altijd een vermenging van een andere vleugel met de communisten.⁴

Voor die paradox waarmee Vanlandschoot en wij allen worstelen, reikt Tony Judt enkele elementen van verklaring aan in zijn meesterlijke *Geschiedenis van Europa sinds 1945*: "De apocalyptische drang van de fascistische, hun roep om gewelddadige, 'definitieve' oplossingen – alsof echte verandering alleen mogelijk is door het oude met wortel en al uit te rukken – de afkeer van de compromissen en 'hypocrisie' van de liberale democratie, het enthousiasme voor manicheïstische keuzen (alles of niets, revolutie of decadentie): al

3. H. Vos aan P. Geyl, 12 oktober 1926, in: Geyl en Vlaanderen. Uit het archief van prof. Dr. P. Geyl. Brieven en notities, uitgegeven door drs. P. van Hees en dr. A.W. Willemsen, I, Antwerpen-Utrecht, 1973, p. 359.
4. L. Wils, *Frans Van Cauwelaert 1932-1961. Triomf, val en wederopstanding*, Antwerpen-Amsterdam, 2009, p. 39.
5. T. Judt, *Na de oorlog. Een geschiedenis van Europa sinds 1945*, Amsterdam, 2011, pp. 256, 265 en 406.

cifisme en internationalisme", zijn democratische gezindheid, socialistische opvattingen, sympathie voor de revolutie en meer bepaald voor die van de sovjets. Na het eerste partijcongres van het Front, in Brussel op 11 april 1920, noteerde die met bezorgdheid dat een goede partijorganisatie nodig was om de staatsmacht te grijpen: "We moeten de revolutie voorbereiden of ons zodanig inrichten dat voor ons de sociale revolutie niet nutteloos voorbij ga." Daarbij commentarieert Vanlandschoot: "Deze belangrijke Van Severiaanse kerngedachten zitten niet vast in een zuiver anti-Belgisch reactionaire 'revolutionisme' zoals men het vaak wil voorstellen. Dit soort rechtse en reactionaire 'revolutionisme' was in Brussel aanwezig, misschien zelfs bij de meerderheid van de congressisten, maar het is op dat ogenblik niet af te lezen in de autobiografische documenten van Joris Van Severen." (p. 58)

"Er bestaat immers [in december 1919 en de eerste maanden van 1920] een merkwaardige constante in de opmerkingen van Joris: de onvermijdelijkheid van een sociale revolutie, met een socialistisch, bolsjewistisch maatschappelijk bestel als resultaat (...) Herhaaldelijk beklemtoont hij in die dagen een democratische gezindheid, al is het niet steeds duidelijk bij wie hij precies aanleunt (...) Op 20 februari haalde hij *De Nieuwe Wereldorde* erbij (het vierde nummer), dat uitvoerig handelde over democratie. Hij maakt toch een ontwijkende kanttekening, bang als hij is voor het voor het democratiebegrip 'van een doorsnee-proletariër'. Zijn eigen oplossing ligt in de 'dictatuur van een geestespartij, de naklank van het manifest van Clarté voor de 'intellectuelen van alle landen'? Democratisch ja, algemeen stemrecht nee, maar intellectuelen, zoals Bertrand Russell bepleitte in Clarté van 21 februari, moesten als 'vanzelfsprekende bondgenoten van het socialisme' optreden. Daarin was Van Severen een geestesgenoot van (...) de 'Bond van Revolutionaire Socialistische Intellectuelen'" in Amsterdam (pp. 52-53). Op 21 januari las hij in *De Gids op Maatschappelijk Gebied*, van de hand van pater Berthold Messiaen, een doctrinaire veroordeling van het maatschappelijke en wijsgerige sovjet-systeem, en noteerde dat het "een degelijke studie" was "die me fel doet nadenken... over de valsheid van het stelsel". En ook: "Leren uit 't programma: tegen godsdienst, zegt me genoeg. Al wat tegen dat groot gebouw van de katholieke waarheid indruist, is vals." Vanlandschoot besluit dat genoemd artikel "erin slaagde een eerste bres te slaan in de, inderdaad niet sterk gefundeerde, socialistische opvattingen van Van Severen. Maar vooralsnog blijft hij vasthouden". (pp. 53-54)

Van Severen zou pas tussen 30 januari en 9 juni 1921, "nadien steeds sterker doorzettend, langzaam, bijna zonder breuk geëvolueerd [zijn] van een links georiënteerd internationalisme naar een door Jacques Maritain en Henri Massis voorgestaan thomistisch universum, een vorm van katholiek latinisme. Het duurt tot diep in 1922 vooraleer dit volledig duidelijk wordt" (pp. 72-73). Op 22 juni 1922 noteerde de intussen tot volksvertegenwoordiger verkozen nationalist, dat hij de Frontpartij wilde omvormen tot een stevige strijdorganisatie: "Zij zal zijn wat de Jacobijnen voor de Franse Revolutie geweest zijn, wat de communistische partij in Rusland, wat de republiek

der Sovjets is, wat de Fascistische partij voor Italië [die in oktober haar mars naar Rome zou houden; LW], wat de Jungdeutsche Orden probeert te zijn voor het komende Duitsland, de ziel, de wil, de leiding.” (p. 90)

Bij dat laatste citaat commentarieert Vanlandschoot: *“De voorbeelden waren, behalve het Italiaanse fascisme en de nieuwe politieke formatie van Artur Mahraun [de officier die de Jungdeutsche Orden leidde; LW], zijn sinds 1917 geliefkoosde revolutionaire prototypes, maar nu ontdaan van hun feitelijk revolutionaire karakter. Zij fungeerden bijna als ontledigde analogieën (...) De klassieke democratische partij-opvatting, naar Belgisch model, liep voor Van Severen ten einde. Men kan niet anders dan de ideologische positionering van de hoofdredacteur van Ter Waarheid eigenaardig noemen, niet vrij van nog onverwerkte tegenstrijdigheden. Van een rechts nationalisme van [zijn vriend] Karel De Schaepdrijver moest hij niet hebben, evenmin als van de ketterjagers van [het weekblad] Vlaanderen. Zijn lectuur van het laatste half jaar bracht hem in het veld van de traditionalistische Franse ‘latinisten’ die onverschrokken het spoor volgden van Maritain, Massis, Maurras en Valois (...) Een zaak is evenwel duidelijk: het linkse internationalisme is opgedroogd.”* (pp. 90-91)

De paradox, de gepercipieerde ommezwaai van Van Severen en de resterende *“tegenstrijdigheden”* lijken mij vooral een product van een misvatting. Wij zijn geneigd tot de aaneenkoppeling van antimilitarisme, revolutiegezindheid, pacifisme, internationalisme, links, democratie en socialisme. Dat in 1916 Van Severen revolutiegezind werd uit antimilitarisme, lijkt mij evident. Pacifist was hij als tegenstander van oorlog, maar als sympathisant van de bolsjewisten was hij geen tegenstander van geweld. Internationalist kon hij heten, maar *“links”* lijkt mij slechts in een heel beperkte zin op hem toepasselijk, *“democratisch”* niet, laat staan *“socialistisch”*.

Laat ons herbeginnen bij de aanvang. Op 21 februari 1916 begon bij Verdun een Duits offensief waarin vier maanden lang honderdduizenden soldatenlevens werden opgeofferd, met slechts enkele kilometers terreinwinst als resultaat. Van juni tot november werd dit gevolgd door een even moorddadig en even vruchteloos Frans-Brits offensief op de Somme. Op 27 april 1916 schreef de 21-jarige kandidaat-officier Van Severen – toen sergeant – aan zijn boezemvriend Charles Gouzée: *“Depuis un mois j’évolue fantastiquement, résultat: révolutionnaire intégral. (...) La guerre n’est plus pour moi qu’une lutte d’esclaves les uns contre les autres. (...) Sens-tu l’atrocité de cet esclavage imposé par des gens qui vous conduisent à la mort pour la civilisation, pour la vie plus noble, pour plus de liberté...”* De Russische Revolutie van maart 1917 juichte de onderluitenant toe als een antimilitaristische revolutie, maar voegde er voor Gouzée bij: *“Tu sais bien que je ne suis pas démocrate dans le sens reçu, mais partisan d’une oligarchie d’aristocrates.”* Op 12 juni 1918 noteerde Gouzée (in het Frans zoals altijd): *“Joris sprak me over deze oorlog, die hij onrechtvaardig en misdadig noemt, vooral sinds het afwijzen van de zogenaamde vredesvoorstellen van*

*Duitsland eind 1917.*⁶ De tweede Russische Revolutie in november 1917, en de Duitse een jaar later, zouden nog meer dan de eerste uitbreken als anti-oorlogs-revoltes van soldaten.

Joris' antimilitarisme en antipatriottisme (verzet tegen de *jusqu'au boutisten* die de idee van een compromisvrede afwezen) verbond zich, zoals het in zovele Europese gebieden toen gebeurde, met volksnationalisme dat zich afzette tegen de bestaande staatsnatie. Op 27 januari 1917 noemde hij aan Gouzée zijn levensdoel *"de verwezenlijking van een grote gemeenschapsidee: een Vlaams volk volledig vrij en herboren tot wezenlijke Grootheid. Lach niet, je weet best dat ik geenszins een sociaal werker wil zijn. Niets steekt mij zó tegen. Ik wil ageren door de Ibseniaanse ideeën die ik overal verspreid waar ik kan, en die ik later in letterkundige werken zal verspreiden. Stel je mij niet voor als de onnozelaar van een bourgeois die, bewogen door de armoede van het volk, volksmaatschappijtjes gaat opzetten."* Van Severen behoorde tot de flamingantische groep studentenleiders die vanaf de zomer van 1916 een Frontbeweging organiseerde, waarin ze weldra solidariteit met het activisme zou propageren, dus een min of meer anti-Belgische houding. Wegens het bezit van de eerste Vlaamse Frontbrief aan de koning – aan het opstellen waarvan hij had meegewerkt⁷ – werd hij in augustus 1917 gestraft, waarop hij zich tegenover Gouzée verdedigde met *"België bestaat niet en het Belgisch vaderland is onzin"*. Daarop noteerde de Antwerpenaar Gouzée: *"Nee, hij voelt niets voor België, hij is een Vlaming en bemint alleen zijn 'volk', zijn 'stukje grond', wat eigenlijk het wezen uitmaakt van het patriottisme dat hij niet aanvaardt."* Van Severen wilde uitdrukkelijk *"zich niet vergooien aan de politiek"*, maar door literair werk Vlaanderen en de Vlaamse mensen naar de goddelijke volmaaktheid voeren *"langs de enige weg hunner door God gegeven Vlaamse natuur"*, zoals hij einde 1918 in zijn dagboek noteerde.

In andere teksten benadrukte hij nog meer het godsdienstig karakter van zijn geplande levensinzet: *"Une lutte avec tous mes moyens, toutes mes armes pour la gloire de Dieu. Je travaillerai à son règne avant tout pour mon peuple par la parole écrite, parlée, par l'action extérieure et la prière"*, zoals hij het in januari 1917 schreef. Of einde 1918, na de wapenstilstand: *"Ik blijf voortworstelen tot ik heel deze wereld, met heldere geest en kalme vastheid kan beheersen, tot wanneer ik er mijn weg en mijn huis gevonden heb om op te rukken en in eenzaamheid tevens te werken aan de droom: Christus' wil op Aarde."* – Daarmee moeten we toch rekening houden wanneer bij hem anderzijds 'links internationalisme' wordt vastgesteld: sympathie voor de bolsjewistische revolutionairen in Rusland, en een veroordeling van *"het satanisch*

6. Ook voor wat volgt, behoudens tegenstrijdige verwijzing: L. Wils, *Joris Van Severen. Een aristocraat verdwaald in de politiek*, Leuven, 1994, pp. 14-27.

7. Dat is gebleken uit zijn dagboek, waarvan in 1994, toen ik mijn boek over Van Severen schreef, nog slechts uittreksels bekend waren.

tractaat van Versailles dat met koel berekende middelen volkeren uitmoordt, en over de wereld oorlogszaad heeft gestrooid", zoals hij het in de tweede helft van 1920 noemde. Hoe 'links' was dit internationalisme bij Van Severen? Op 17 mei 1921 schreef hij aan Gouzée: *"Je suis resté catholique en théorie tout à fait, mais je ne le suis plus en pratique. Je suis toujours intégralement internationaliste et antimilitariste, mais je ne suis plus partisan sans condition de la révolution."*

Dat waren dus zijn opvattingen tijdens de eerste maanden waarin zijn tijdschrift *Ter Waarheid* verscheen. Het mooi ogende *"Maandschrift over Godsdienstleven, Kunst, Staatskunde in Vlaanderen en in de Wereld"* was in januari 1921 geopend met een manifest dat een apostolaat aankondigde door Kunst en door het verkondigen van de Waarheid. Christus' leer van rechtvaardigheid en liefde vormde de grondslag van die waarheid; de uitvloeisels ervan waren de plicht van Vlaanderen om zich in een natie en een eigen staat te verwezenlijken, en de broederschap van alle mensen tegen pseudo-vaderlandsliefde en tegen het bestaan van klassen. Toen de priester Cyriel Verschaeve van zijn bisschop verbod kreeg om verder mee te werken aan het blad, schreef Joris hem op 19 juni 1921: *"Niets halen wij aan dan waarin de christene idee, de wel niet direct-godsdienstige maar indirect-godsdienstige, sociale, filosofische christene idee leeft of doorstraalt (...) op moderne wijze het evangelie prediken"*. Dat in tegenstelling tot de officiële katholieken, *"de reactionairen, de tacite of uitgesproken verbondenenen van het kapitalisme, imperialisme en militarisme"*, die niet *"naar de Paus geluisterd hebben"* toen die tijdens de oorlog opriep om vrede te sluiten.

Mieke Sertyn stelde in haar studie *Avondlandstemming* bij de jonge avant-garde in Vlaanderen na 1918⁸ dat in *Ter Waarheid* wel een terminologie werd gebruikt die aan 'links' ontleend was, maar dat de opvattingen van Oswald Spenglers *Untergang des Abendlandes* er wortel geschoten hadden in een zeer vruchtbare bodem: *"De reactie op het moreel verderf dat, naar hun mening, de westerse wereld overmeesterd had, conditioneerde heel hun wereldbeschouwing en speelde dan ook een voorname rol op hun visie op de Vlaamse Beweging. Tegenover de 'modder en duisternis', de 'leugen en domheid' van de wereld plaatst Van Severen [in het manifest van het blad; LW] de leer van de waarheid, Christus' leer van rechtvaardigheid door liefde. Om de zelfstandigheid van Vlaanderen te motiveren doet hij een beroep op de natuurwet (leven in volksgemeenschap), wereldsthetica en 'ziels-aristocratie', d.w.z. 'ziel en geweten' als 'onaantastbare grondvesten van 't menselijk recht', een 'volledige liefde tot het leven in vreugde en smart. Het leven dat goddelijk is'."* – Dat alles kan moeilijk 'links' heten.

Hing Van Severen een 'links pacifisme' aan? Hij was tegenstander van geweld tegen andere landen, en voorstander van *"internationale coöperatiegezindheid"*, een term die hij op 19 september 1919 noteerde. De Sovjets met wie hij

8. In *Belgisch Tijdschrift voor Nieuwste Geschiedenis*, jg. 5, 1974, nr. 3/4, pp. 547-580; het citaat p. 557.

TER WAARHEID

N° 1 ■ 1^e JAARGANG

MAANDSCHRIFT

JANUARI 1921

Cover van *Ter Waarheid*, jg. 1, 1921, nr. 1. [ADVN, VY166]

sympathiseerde hadden de oorlog van Rusland met Duitsland beëindigd, maar ze vestigden met geweld een dictatuur in eigen land. In zijn gepubliceerde dagboek vinden we herhaaldelijk uitspraken vóór gewelddadig optreden in de loop van 1919. Hij vond toen de Frontpartij, en haar hoofdbestuur waarvan hij de vergaderingen bijwoonde, veel te slap (die hadden hun droom van aan de IJzer, dat ze zouden optreden met de wapens in de hand bij de bevrijding, opgegeven nadat ze met de stemming van de bevolking waren geconfronteerd; LW). Op 3 mei lezen we: *“Er zijn maar twee middelen om een volk te bemachtigen: agitatie en als ‘t moet zijn: terrorisme”*. Op 6 juli pleitte hij voor onafhankelijke verkiezingslijsten van de partij, maar besloot met: *“Geweld. Ge hebt een heel leger achter u.”* Op 10 september wilde hij *“Vlaanderens staatszelfstandigheid in Groot-Nederland. Het moet gedaan zijn met sukkelen: revolutionair handelen”*. Op 18 november: *“Leve de revolutionairen (...) We zijn ‘t opkomend geweld. Dit bevredigt me heel en gans.”*⁹ Toen in juli 1920 een betoging van de gezamenlijke oud-strijdersverenigingen voor een beter statuut, doordrong in de verboden zone en tot in het parlement, *“kon Van Severen zich aardig opwinden. De Vlaamse oud-soldaten hadden het goed gedaan, maar ze moesten volgens hem een ‘sovjetrepubliek’ uitroepen”*, meldt ons Vanlandschoot. (p. 61) – Heel duidelijk hield het ‘links pacifisme’ geen geweldloosheid in.

Dat de jonge Van Severen als een democraat gezien wordt, kan stoelen op de eerste jaargang van *Ter Waarheid*. Daar stelde Frans D’Haese in zijn rubriek over *“Vlaamse politiek”* dat de Frontpartij democratisch was en moest zijn. Van Severen zelf keerde zich in twee korte maar principiële artikels tegen de nationalist die enkel strijd tegen België wilden voeren, terwijl men integendeel *“geen dag mag laten voorbijgaan zonder in hart en ziel van het volk (...) de ideeën van echte democratie, internationalisme en volstrekt antimilitarisme te planten”*. En een andere keer: *“Buiten een gezonde democratie denkt het Vlaamse Front zich geen zelfstandig Vlaanderen in”*.

Maar die ‘echte, gezonde’ democratie, aanvaardde hij die nu met algemeen stemrecht, anders dan in zijn dagboekantekening van 20 februari 1920? Of nam hij in zijn blad gewoon een houding aan, die nuttig was voor het verwerven van een politiek mandaat? – Voor de parlementsverkiezing van november 1919 hadden de Fronters niet voldoende kandidaten en ondersteuners kunnen vinden voor een lijst in Roeselare-Tielt, waarop Van Severen wilde opkomen. Hij had dan zijn mannen geadviseerd om blanco te stemmen, zoals Vanlandschoot verhaalt. (pp. 44-49) Bij de verkiezing van november 1921 lukte het de 27-jarige student wel om als kandidaat aanvaard en verkozen te worden. *Ter Waarheid* was één van de instrumenten om daartoe te komen. Op 22 juni 1922 noteerde de nieuwe volksvertegenwoordiger dat hij de Frontpartij wou omvormen naar het voorbeeld van de Jacobijnen, de

9. *Dagboek Joris van Severen, 1 januari -31 december 1919*, in: *Joris van Severen. Jaarboek 14*, Ieper, 2010, pp. 7-128.

bolsjewisten, de fascisten en de Jungdeutsche Orden. Op 13 september schreef hij aan zijn West-Vlaamse medestander Jeroom Leuridan: *"Ik vraag me dat zo dikwijls af: is al ons pogen niet ijdel, niet verkeerd? Indien we dezelfde kracht ontplooiden om zielen te winnen voor God, zou 't niet veel beter zijn? (...) Ik ben stil, voor zover mijn examens het me toelaat, een revisie van veel waarden aan 't doen in mij. De gedachte democratie krijgt zware slagen en alles concentreert zich rond dat proces. – Gans het debat over, niet de nieuwe orde, maar De orde."*

Op 19 oktober 1922 schreef Van Severen aan de Brugse seminarist Jeroom Parmentier een merkwaardige brief, die veel leert over de grote wending die zich bij hem had voorgedaan, aldus Vanlandschoot (p. 92): *"Tot voor drie maanden kon ik niet aannemen dat Ter Waarheid niet katholiek was of in alle geval niet duidelijk genoeg. Dat heb ik ingezien dank zij de jonge Franse katholieken Maritain, Massis en de anderen en Charles Maurras (...) Zo wordt Ter Waarheid antidemocratisch, volkslievend naar de richtlijnen van Rerum Novarum."* Het januari-nummer van 1923 bevatte inderdaad een bericht *"Aan onze lezers: Ter Waarheid wordt van nu af aan, klaar en definitief, EEN KATHOLIEK TIJDSCHRIFT. Dat wil zeggen dat voor Ter Waarheid de Rooms-katholieke wereldbeschouwing en de Rooms-katholieke levensleer de enig- en absoluut-ware zijn. Dat wil zeggen dat in al zijn activiteiten dit tijdschrift de Rooms-katholieke leer zal affirmeren en verdedigen."*

Twee jaar later maakte de dertigjarige Van Severen voor zijn vriend Gouzée opnieuw de balans op: *"Je suis devenu un anti-démocrate et un traditionaliste. J'ai horreur de tout socialisme et du communisme."* En enkele weken later: *"J'ai retrouvé ou plutôt redécouvert les valeurs qui me furent enseignées, les mesures qui me furent données dans mon enfance"*.

Hoe moeten we besluiten? Van Severen werd in 1916, uit reactie tegen de schaamteloze opoffering van honderdduizenden soldatenlevens, een 'revolutionist' zoals Vanlandschoot het noemt, een voorstander van het omverwerpen van het bestel. Hij sympathiseerde daarom met de twee Russische revoluties; was hij dus een democraat, links en zelfs een socialist? Als socialist heeft hij zichzelf wel nooit gezien, misschien wel als links en een democraat, maar dan niet met algemeen stemrecht volgens *"het democratie-begrip van een doorsnee-proletariër"*, maar als aanhanger van de 'echte', de 'gezonde' democratie, een dictatuur door een oligarchie van aristocraten, volkslievend naar de richtlijnen van *Rerum Novarum*. Als revolutionist sympathiseerde hij niet minder met het anti-Belgische activisme en Vlaams-nationalisme, die het Vlaamse volk wilden bevrijden tegen de wil van het volk in. Indien hij zichzelf als een democraat zag, dan als een democraat zoals de Jacobijnen, Lenin, Mussolini en Artur Mahraun, waarbij democraat een synoniem was van 'revolutionist'.

In hun strijd tegen het bestel vonden linkse en rechtse 'revolutionisten' een tijd lang elkaar als bondgenoten, ja voor de buitenwereld vormden ze één pot nat.

Ongetwijfeld waren er een aantal voor wie het ten val brengen van de bestaande maatschappij veel belangrijker was dan de vorm van de volgende samenleving, zodat ze bijna willekeurig in linkse of in rechtse zin konden evolueren. Maar dat was bij Van Severen niet het geval. De dominerende rol van het katholicisme in zijn maatschappijvisie behield hij ook nadat hij de kerkelijke praktijk had opgegeven, en vertaalde hij in zijn begrip van Orde, dat aansloot bij zijn voorkeur voor een oligarchie van aristocraten. Hij was en bleef een man van rechts, al staaftde hij in zijn tijdschrift aanvankelijk zijn antimilitaristische, antipatriottische en anti-imperialistische stellingnames ook met teksten van communistischgezinde auteurs.¹⁰

Lode Wils (°1929) is emeritus hoogleraar Nieuwste Geschiedenis aan de KULeuven. Hij is auteur van verscheidene studies over de Vlaamse en Groot-Nederlandse beweging en sinds 1981 redactielid van *Wetenschappelijke tijdingen*.

10. In mijn boek over Van Severen (p. 20) noemde ik ten onrechte Paul Colin als een *“uiterst-rechts auteur”* naar wie Van Severen graag verwees. Op 16 oktober 1920 stuurde de Brusselse procureur-generaal Servais aan de regering een verslag over *“l’organisation bolcheviste en Belgique”* (waarin dat er eigenlijk geen ‘organisatie’ bestond) met: *“Je citerai pour mémoire comme bolchevisants Jacquemotte Joseph (...) et Colin Paul, rédacteur-administrateur au périodique “l’art libre”;* Kadoc-K.U.Leuven, Papieren Aloys Van de Vyvere, 1.1.3.